

Maja Haderlap, pisateljica

Dve leti sem govorila o koroških Slovencih, zdaj se moram vrniti k sebi

Eden najodmevnejših literarnih dogodkov zadnjih let, najprej v nemškem govornem prostoru, nato pa tudi pri nas, je roman Angel pozabe, ki ga je napisala Maja Haderlap, koroška Slovenka iz Avstrije. Z njo je v ospredje, ki sta ga vsak po svoje napovedovala že Peter Handke in Florjan Lipuš, stopila tudi slovenska manjšina. Zdaj je ta roman doživel odrsko priredbo, ki bo uprizorjena v ljubljanski Mali drami. Pisateljica, ki je po poklicu dramaturginja, pravi, da je tekst precej okleščen, a je duh romana vsekakor ostal. Po odru se bo sprehodil v petek, 14. marca.

Peter Kolšek,
foto Aleš Černivec

Morda se spomnite, intervju sva imela že pred petindvajsetimi leti, decembra 1988. Tisti čas ste živeli v Ljubljani, za vami je bila nagrada Prešernovega sklada za pesniško zbirko Bajalice. Ampak zdaj ste slavna pisateljica.

Ne vem ... Pisatelj si v glavnem ob pisalni mizi.

Vas je Angel utrudil?

Pravzaprav me je res.

In spremenil življenje?

Res mi ga je. Ko sem pisala knjigo, si nisem mogla predstavljati, kako bo roman sprejet. A ko sem dobila nagrado Ingeborg Bachmann, so stvari ušle iz rok. Skoraj dve leti sem se lovila, imela sem veliko branj, intervjujev in nastopov v javnosti. Veliko sem govorila o koroških Slovencih in o Slovencih nasploh.

Se je mož jezil na vas?

Seveda se je, a ne samo ... (smeh) Tudi njemu se je spremenilo življenje. Še zdaj ga kar naprej sprašujejo, kaj počnem jaz. On je profesor germanistike, strokovnjak, zdaj je pa kar na vsem lepem postal mož Maje Haderlap. Temu se človek težko privadi.

Prav on je bil tisti, sem prebral v intervjuju, ki ste ga imeli novembra 2011 v Pogledih, ki vas je spodbudil, da ste šli na javno branje odlomka iz tedaj še neobjavljenega romana.

On in moj lektor, ja.

Kaj pa vaša mama in brat, oba sta lika iz romana?

Tudi bratu se je zaradi mene spremenilo življenje. V zadnjih treh letih je imel veliko opravka z ljudmi, ki so prihajali v našo dolino in na našo domačijo.

Avstrijci?

In Nemci, prihajale so prave skupine, enkrat ali dvakrat celo z avtobusom. Brat je organiziral pohode po poteh romana, in to zelo uspešno. Tudi on se je nekako znašel v funkciji romana.

Kaj pa mama?

Mama zdaj ne živi več na domačiji kot brat, ampak v Železni Kapli. Pravi, da so tudi njo veliko spraševali. Zdi se mi, da se ji to kar dopade. Doslej se še ni pritožila.

Vemo, da je bil sprejem romana v celotnem nemško govorečem prostoru zelo odmeven. Kaj pa v domačini v vaši dolini Lepene? Jih veliko poznate?

Poznam vse in zdi se mi, da so ponosni, ker so po tej poti postali bolj vidni. Dolina Lepene in Železna Kapla sta dobili nekakšen pečat. Župan je zelo zadovoljen.

Menda vas je obiskal predsednik republike Avstrije Heinz Fischer?

Res je. Povsem neformalno seveda. Prišel je, z ženo, v Železno Kaplo, tudi na našo domačijo.

In kako si razlagate takšno pozornost?

Tudi on, kot Avstriji nasploh, o teh naših zgodbah ni vedel veliko. Ko je prebral knjigo, ga je začelo zanimati. Skupaj sva

obiskala pokopališče v Železni Kapli, pripovedovala sem mu zgodbe domačinov iz vojne in po njej, Slovencev in Avstrijcev. Sprehodili smo se po Zgornjem Lobniku in Podpeci. Trajalo je ves dan.

Vaš slovenski prevajalec Štefan Vevar je zapisal, da je roman med večinskim prebivalstvom povzročil »nekaj katarzi podobnega«. Meril je predvsem na medvojno obdobje koroškega partizanstva. O tem se je v Avstriji vedelo malo ali se je molčalo.

Ne samo na Koroškem, tudi drugod po Avstriji sem ob predstavitvah naletela na veliko zanimanje in začudenje. Diskusije so bile običajno daljše kot samo branje. Po izidu knjige so me ljudje na Koroškem, ko sem šla po nakupih na primer, ustavljali in me spraševali o podrobnostih. Tudi sama sem poslušala veliko zgodb, nekatere zelo čustvene, mnogi so ob tem romanu začeli spraševati o medvojni zgodovini svojih družin.

Ali Avstrijci z Gradiščanskega ali Salzburškega na primer sploh vedo za koroške Slovence?

Vedo, da obstajajo, ampak ne vedo, kam bi jih dali. Še največ so o nas slišali v zvezi

“

Ne samo na Koroškem, tudi drugod po Avstriji sem ob predstavitvah naletela na veliko zanimanje in začudenje. Diskusije so bile običajno daljše kot samo branje. Po izidu knjige so me ljudje na Koroškem, ko sem šla po nakupih na primer, ustavljali in me spraševali o podrobnostih.

s postavljanjem in uničevanjem dvojezičnih tabel. Morda se vednost v zadnjih letih počasi širi.

Tudi zaradi Angela pozabe, seveda. Vsakemu, ki roman bere, je jasno, da je vaša pisateljska drža nevtralna, nikogar ne obsoja, samo literarno obdelane izkušnje zgodovinskih dejstev predstavlja. Gotovo je prav takšna drža pripomogla k že omenjeni katarzi?

Roman sem poskusila napisati tako, da bi vsakdo lahko prišel do razmisleka in sodbe o zgodovinskih dogodkih, ne da bi mu jih jaz tendenčno posredovala.

Ocene vašega romana pogosto uporabljajo oznako poezija v prozi. In v resnici je jezik tak, da išče pesniške učinke. Je bil ta tip naracije del načrta ali je nastal spontano?

Na začetku sem razmišljala o zgodbi, ki bi bila bližje fikciji. Potem se mi je zazdelo, da bi to bila pač še ena literarna zgodba in nič več. Od tega modela sem se želela odmakniti. Vedela sem torej, da moram zastaviti jezik, ki bo drugačen od običajnega pripovedovanja, nisem pa vedela, kako se naj zadeve lotim. Tip pripovedovanja, o katerem govorite, se mi je potem razvil šele med pisanjem. Predvsem tako, da sem se močneje oprla na avtobiografski pogled. Ni bilo enostavno.

Ko sem začel brati roman in naletel na spominski prizor z babico, sem dobil občutek, da to ni bilo nekaj, kar ste najprej napisali. Se motim?

Ne, ne motite se. Roman sem začela pravzaprav z odlomkom, ki sem ga potem

tudi brala v Celovcu na natečaju za nagrado Ingeborg Bachmann. To je tisti opis doživljanja, ko gre otrok z očetom prvič v gozd in potem na sprehod po njegovih lovskih poteh.

In zdaj bo ta poezija v prozi dobila še dramsko formo. Gotovo ste že videli priredbo, ki jo je za ljubljansko Dramo opravil Igor Pison. Kaj lahko rečete? Toliko bolj, ker ste profesionalna dramaturginja.

Kolikor vem, je Igor Pison zelo dolgo iskal primerno obliko. To prav gotovo ni lahko, ker je prozno tkivo mojega romana težko prenesti na oder. Tudi zato, ker tečeta drug ob drugem dva časa, sedanjost in preteklost, ki ju je v romanu seveda lažje strukturirati. Na odru pa morajo igralci prehajati iz enega časa v drugega tako rekoč neposredno. Nastalo je več verzij priredbe, med vajami pa prihaja do novih sprememb. Imam občutek, da bo Pisonova zamisel na odru funkcionirala. Je pa seveda tekst zelo okleščen.

Preveč? Rekel bi, da je duh romana ostal.

Zagotovo je. Adaptacija je zelo zanimiva.

Predstavljam si, da si bo avtor pri povezovanju serije prizorov pomagal s filmsko vizualizacijo.

Tudi jaz si predstavljam nekaj takega.

Pustimo se torej presenetiti.

Tako je.

Gotovo poznate lansko uprizoritev Handkejevega besedila Še vedno vihar, prav tako na odru ljubljanske Drame. Zanimivo, med vajinima tekstoma je kar ne-

kaj globokih vsebinskih vzporednic. Kaj pravite?

Kako tesne so vzporednice, sem se zavedala šele ob gledanju slovenske predstave. Ko je Handke pisal dramo, smo se večkrat srečavali, šli v hribe ali pa na obisk k ljudem, ki so preživeli vojno. Oba sva obkrožala svoje družine in si izposojala spomine posameznih oseb, jih povezovala v svojo zgodbo. To je zelo lepa izkušnja.

Šestnajst let ste bili dramaturginja. Vas je kdaj zamikalo, da bi dramo tudi napisali?

Skrivaj že. (smeh) Kot študentka sem jih napisala kar nekaj in vse pometala v koš.

Kaj je pravzaprav pomenilo biti dramaturg v Celovcu?

Celovško gledališče je »Mehrspartenhaus«, ima orkester ter dramski in operni repertoar. V mojem času nismo imeli stalnega igralskega ansambla, zato smo igralce najemali iz vsega nemškega prostora, pogosto najboljše, kar je bilo dobro. Slabo pa je bilo to, da smo morali repertoar njim prilagajati. Sicer smo imeli kar nekaj uspešnih koprodukcij z velikimi avstrijskimi in nemškimi gledališči, lahko se pohvalim, da je bilo to uspešno obdobje.

Kakšen je repertoar celovškega gledališča?

Klasika, sodobni avtorji, ne samo nemški.

Kakšen Slovenec?

Kot avtor ravno ne, smo pa delali koprodukcije s Slovenskim mladinskim gledališčem in jih v Celovcu večkrat igrali. Takrat to ni bilo samoumevno, tudi za

Slovence na Koroškem ne. Zdaj bi bilo morda lažje. Dve dramski predstavi sta bili od vsega začetka dvojezični, *Vas ob meji* Thomasa Plucha in *Oblaki.dom* Elfriede Jelinek.

Cankarja niste nikoli igrali?

Enkrat smo ga pa res, leta 1995, imeli smo koprodukcijo s plesnim gledališčem Ikarus, ki ga je tedaj vodil moj brat. To ni bila katera od njegovih dram, ampak biografska pripoved o njem. A je nastalo takšno nasprotovanje, da smo morali premiero preložiti. Bil je velik škandal.

Zakaj?

Ker je bil problem že samo dejstvo, da smo Cankarja sploh postavili na oder. Poleg tega naj bi bila premiera na »nevalgični« dan, 10. oktobra, ki je, kot vemo, datum koroškega plebiscita.

In Cankar je sam po sebi škandalozen tip?

Koroški nacionalisti, ki so predstavi nasprotovali, o njem seveda niso vedeli nič, vedeli pa so, da so se po njem imenovali partizanske enote. In to je bilo dovolj. Takratni desni politiki so pritiskali na gledališče, češ da ne bo mogoče preprečiti izgrediv.

Se strinjate z mnenjem, lansiral ga je Tomaž Ogris, da je Koroška dežela z eno kulturo in dvema jezikoma?

Takšna je realna situacija.

Ki jo poosebljate tudi vi?

Seveda.

V že omenjenem intervjuju govorite o dveh tipih asimilacije. O starem, agresivnem, zaradi katerega so se mnogi Sloven-

ci umaknili v enojezičnost, in o drugem, v katerem prihaja do besede duh dvojezičnosti. Ali menite, da je prvi tip asimilacije dokončno minil?

Obdobje, ko bi ljudje opuščali slovenščino zato, ker se nočejo ali bojijo izpostaviti, je, mislim, minilo. Jaz tega pritiska ne čutim več.

Je Heimatdienst torej zgodovina?

Ni zgodovina, ne bo izginil s prizorišča, je pa sredi procesa, v katerem spreminja svojo strategijo. Nima več tolikšne politične moči, vendar si išče nove manevrske prostore.

Kako se še kaže duh opešanega nacionalizma na Koroškem?

Tako na primer, da pošiljajo pripadniki večine vedno več svojih otrok v dvojezične šole, četudi doma ne govorijo slovensko.

Razlog je pragmatičen?

Seveda. Ljudje so pač začeli razmišljati, da je dobro znati slovensko. Veliko jih je, ki hodijo na delo v Slovenijo. Svoje pa je prispeval tudi evropski združevalni proces. Vedno težje je zagovarjati enojezičnost kot privilegirano pozicijo. Ne vem pa, kako ravnajo asimilirani Slovenci, torej tisti, ki so pod vplivom in zaradi strahu pred nemškimi nacionalisti ponotranjili sovraštvo do slovenstva. Vsekakor je očitno, da so mlajše generacije odprte za dvojezičnost.

Kakšna je pravzaprav vsakdanja govorna situacija? V katerih položajih Slovenci govorite slovensko?

Najprej doma, v družinskem krogu in na podeželju, na društvenih prireditvah. V trgovinah nakupuješ vedno nemško, razen v

najbližjem okolju, če poznaš prodajalce. Žal slovenščina v medijih ni prisotna, še vedno ne. Zadnja leta imamo sicer polurno televizijsko oddajo, zdaj lahko spremljamo tudi slovensko televizijo, toda pol stoletja, ko to ni bilo mogoče, je opravilo svoje. Marginalizacija slovenskega jezika je vseprisotna. Vedeti je treba, da smo rasli z izkušnjo, da se drugi od nas distancirajo, češ, mi nimamo s slovenščino nič. Ves čas je bilo to razmejevanje. Privadili smo se mu, čeprav smo živeli drugačno življenje. Tudi precej drugačno od zamejcev v Trstu. Tam ni hribov, pri nas pa so – in ti hribi med manjšino in matičnim narodom so pregrada zares, ne le metaforično.

Pravzaprav je mali čudež, da se je slovenščina v družinskem komuniciranju sploh ohranila.

Res je. Če bi napisala roman v slovenščini, bi ga pri nas bralo bore malo ljudi, oziroma vse tiste, ki bi ga, lahko naštejemo in jih osebno poznam.

Ali ima torej na Koroškem sploh še smisel pisati slovensko literaturo? To vprašanje se toliko glasneje postavlja zato, ker je tudi v matični Sloveniji po osamosvojitvi precej ugasnil interes za manjšinsko literaturo. Slovenske publike torej nimate ne doma in ne tukaj.

Mogoče je res tako, vendar se mi ne zdi, da je to početje popolnoma nesmiselno. Tudi sama čutim še dosti starega čustvenega, kulturnopolitičnega naboja, ki je potreben, če hočeš pisati v slovenščini.

Zdaj in že dolgo tudi slovenske literarne revije, kakršna je bila v sedemdesetih letih Mladje, ki je vse držala pokonci, ni več.

Če bi napisala roman v slovenščini, bi ga pri nas bralo bore malo ljudi, oziroma vse tiste, ki bi ga, lahko naštejemo in jih osebno poznam.

Si lahko predstavljate, da bi znova nastala podobna revija?

Težko je kaj ponavljati. Mogoče pa nastane kaj novega.

Je kje kakšen avtor, mlajši od vas?

Zdaj so se pojavila mlada dekleta, ki pišejo v slovenščini, v zadnjih dveh letih je izšlo nekaj zbirk. Poskusi torej so.

Ali v celovškem gledališču vedo, da boste imeli v Ljubljani premiero Angelov?

V *Kleine Zeitung* je bila vestička, nekaj ljudi torej ve.

Morda bo Celovčane zamikalo, da bi Angele uprizorili tudi pri njih?

To bi bilo lepo, ja. Lahko pa bi tja povabili tudi ljubljansko predstavo.

SVOBODNJAKINJA ste, zelo odmeven tekst imate za sabo, pred tem z nagrado Prešernovega sklada nagrajeno pesniško zbirko – kaj pa zdaj?

Res, kaj pa zdaj? Že dve leti si poskušam urediti bolj mirno življenje. V tem času sem pisala pesmi, pripravila zbirko. Zelo sem se namučila, ker sem hotela slovenske pesmi

povezati z novimi, nekaj jih je nastalo že paralelno z romanom ...

Napisane v nemščini?

Seveda. Toda spremenila so se mi izhodišča. Ko sem jih začela pisati, pred očmi nisem imela tako širokega nemškega prostora, kar pomeni zame velik izziv. Svoje pesmi moram umeščati v nov kontekst. Ali to sploh hočem? Kakšne naj bodo omenjene povezave?

V čem je pravzaprav problem?

Tematika mojih novih pesmi je tudi slovenski jezik, spremembe, ki so se mi zgodile z romanom, napisanem v nemščini. Tudi v pesmi sem preselila nekatere slovenske besede. Zaradi slovenščine je nekoliko drugačna tudi moja nemščina. Oba kulturna svetova skušam povezati v sebi, pri čemer se sama počutim celovito, nisem razdvojena, ampak težko je to prehajanje in prekrivanje prikazati v poeziji. Dve leti sem govorila o koroških Slovencih, bilo je zanimivo, a naporno; zdaj se moram vrniti k sebi in vračam se s temi pesmimi.

Kje pa bo izšla zbirka? Pri istem göttingenskem založniku?

Da.

Slovenski prostor zdaj torej nagovarjate posredno, ne z jezikom, ampak s tematiko?

Tako je. A z njo nagovarjam tudi nemški prostor – namreč z zgodbo svojega maternega jezika, s svojo osebno zgodovino.

Si še lahko predstavljate, da bi napisali kaj slovenskega?

Včasih si to zaželim, nobenih vrat ne zapiram za seboj. Morda bom pa čez deset let živela v Sloveniji, kdo ve ... ■